

عوامل مؤثر بر استانداردهای آموزش بالینی در پرستاری ایران: یک مرور سیستماتیک

طیبه اقبالی^۱، زهرا سرکوهی جبالبارزی^۱، عصمت نوحی^{۲*}

۱. دانشجوی دکتری پرستاری، مرکز تحقیقات پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران

۲. دکتری پرستاری، دانشیار، گروه پرستاری، مرکز تحقیقات پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران

● پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۲/۸

● آخرین اصلاح مقاله: ۱۴۰۲/۱۱/۴

● دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۸/۲

زمینه و هدف: آموزش بالینی از دیرباز به عنوان یکی از راهکارهای مؤثر در جهت بهبود کیفیت خدمات پرستاری شناخته شده است. هدف از انجام پژوهش حاضر، تعیین عوامل مؤثر بر استانداردهای آموزش بالینی در پرستاری ایران بود.

روش کار: این مطالعه به روش مرور سیستماتیک انجام گردید و بدین ترتیب، مقالات منتشر شده مرتبط با عوامل مؤثر بر استانداردهای آموزش بالینی پرستاری در ایران مورد جستجو قرار گرفت. با توجه به معیارهای ورود به تحقیق، ۳۰ مقاله انتخاب شد و داده‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: مهم‌ترین عوامل مؤثر بر استانداردهای آموزش بالینی پرستاری در ایران در سه حیطه «اهداف و برنامه‌ریزی آموزش، ساختار آموزش و فرایند آموزش» دسته‌بندی گردید و مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار شامل «وجود برنامه مدون آموزشی جهت آموزش بالین و تعاملات» بود.

نتیجه‌گیری: مهم‌ترین اقداماتی که برای کمک به بهبود آموزش بالینی پرستاری و ارتقای سطح استانداردهای آن می‌توان انجام داد، شامل تهیه یک برنامه مدون آموزشی جهت آموزش بالینی، تلاش در جهت بهبود تعاملات در محیط آموزش بالینی و همچنین، بهبود عملکرد و مهارت مربیان برای آموزش دانشجویان پرستاری می‌باشد.

کلید واژه‌ها: آموزش بالینی، استانداردها، پرستاری

نویسنده مسؤول: مرکز تحقیقات پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی رازی، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، ایران

● تلفن: ۰۳۴-۳۱۳۲۵۲۱۹ ● نمابر: ۰۳۴-۳۱۳۲۵۲۱۹

Email: e_nuhi@kmu.ac.ir

مقدمه

آموزش بالینی بخش جدایی‌ناپذیری از برنامه درسی پرستاری است که در آن دانشجویان دانش، مهارت‌ها، نگرش‌ها، ارزش‌ها و فلسفه‌های حرفه را ادغام می‌کنند و حدود ۵۰ درصد از زمان برنامه درسی آموزش پرستاری را به خود اختصاص می‌دهد (۱، ۲). هدف از آموزش بالینی، دستیابی به مهارت‌های حرفه‌ای و ایجاد شرایط مناسب برای استفاده در زمان مراقبت‌های بالینی است. در این مرحله، دانشجویان تجربه بالینی را با یادگیری فعالیت‌های بالینی تجربه می‌کنند و به ارتباط بین نظریه و عمل برای حل مسایل پیچیده مراقبت‌های بهداشتی و ارایه مراقبت‌های ایمنی با تفکر انتقادی هدایت می‌شوند (۳). از طرف دیگر، وظیفه دانشکده‌های پرستاری، تربیت پرستارانی است که توان ارایه خدمات بالینی را بر اساس پیشرفت‌های علمی روز داشته باشند و با دانش کافی و مهارت بالینی، بتوانند نیاز مددجویان را برآورده سازند (۴). هرگونه ضعف برنامه‌ریزی در این زمینه، باعث بروز مشکلاتی می‌شود که در نهایت، ضعف مهارت‌های حرفه‌ای و کاهش کارایی دانش‌آموختگان را به دنبال خواهد داشت (۵). تربیت پرستاران شایسته بدون آموزش بالینی مناسب، هدف دور از دسترسی است و وجود هرگونه مشکل در آموزش بالینی، کارایی و بازده آن را دچار نقصان می‌کند (۴). نتایج پژوهش‌های ترابی‌زاده و همکاران نشان داد که بین استفاده از رفتارهای آموزشی توسط مربیان بالینی با تأثیر این رفتارها بر یادگیری دانشجویان رشته پرستاری همبستگی مستقیم و معنی‌داری وجود دارد. در زمینه میزان استفاده از رفتارهای آموزشی، حیطه‌های توانایی تدریس و ویژگی‌های شخصیتی و در خصوص اثربخشی و یادگیری نیز حیطه‌های توانایی تدریس و ارزشیابی به ترتیب بیشترین و کمترین اولویت را به خود اختصاص دادند (۶). در مطالعه شجاع و همکاران چالش‌های آموزش بالینی در شش حیطه اصلی شناسایی شد که شامل «تسلط ناکافی مربیان در بخش‌های بالینی، آمادگی ناکافی دانشجو برای ورود به کارآموزی، عدم حمایت کارکنان از دانشجویان، عدم وجود برنامه مدون آموزشی جهت آموزش بالینی، عدم وجود الگوی مشخص جهت ارزشیابی

بالینی، عدم همکاری و اعتماد بیماران به دانشجویان» بود (۷). به نظر می‌رسد در این بین، هنوز مسائلی مانع از یادگیری اثربخش دانشجویان می‌شود؛ چرا که آن‌ها آنچه را می‌آموزند، نمی‌توانند در عمل انجام دهند؛ حتی دانشجویانی که از نظر تئوری آگاهی کاملی دارند، بیشتر اوقات در بالین مددجو با مشکل روبه‌رو می‌شوند و قادر به ارایه مراقبت و انجام مستقل مهارت‌ها نیستند. عدم توجه به آموزش بالینی منجر خواهد شد که دانشجویان پرستاری با وجود دانش نظری مناسب، در محیط بالینی با مهارت عمل نکنند و با ورود به سیستم درمان و مراقبت، کیفیت ارایه خدمات با گذشت زمان تنزل پیدا کند. کارآموزی‌های بالینی اهمیت حیاتی در شکل‌گیری هویت حرفه‌ای دارد و در واقع، قلب آموزش حرفه‌ای پرستاری نامیده می‌شود. آموزش بالینی پرستاری جزء جدا نشدنی آموزش نظری به شمار می‌رود و هر دو مکمل هم هستند؛ در عین حال، آموزش بالینی متفاوت و از پیچیدگی زیادی برخوردار است. وجود استانداردهایی برای مدیریت آموزش بالینی و همچنین، بررسی عوامل مؤثر بر این استانداردها، به کاهش شکاف بین آموزش نظری و بالینی و فرایند رسیدن دانشجویان پرستاری به شایستگی کمک خواهد کرد و باعث تربیت پرستاران ماهری در امر مراقبت از بیمار می‌گردد (۸).

در مجموع، استانداردهای آموزش بالینی مربوط به پنج حیطه «مدرسان بالینی، دانشجویان، برنامه آموزشی، منابع و تسهیلات و فعالیت‌های یاددهی و یادگیری» است (۹) که به وسیله برنامه‌های ارزیابی درونی و بیرونی در دانشکده‌های پرستاری مورد سنجش قرار می‌گیرند، اما باید گفت که در حال حاضر آموزش بالینی پرستاری در مراکز بالینی آموزشی در ایران، در سطح قابل قبول این استانداردها قرار ندارد و با چالش‌های زیادی روبه‌رو است. در نتیجه، انجام هر تحقیقی در این زمینه می‌تواند دریچه‌ای به سوی واقعیت‌ها یا راه‌حلی برای رفع مشکلات موجود در آینده باشد (۱۰). با توجه به موارد فوق و اهمیت موضوع، پژوهش حاضر با هدف تعیین عوامل مؤثر بر استانداردهای آموزش بالینی پرستاری در ایران انجام شد.

روش کار

این مطالعه از نوع مرور سیستماتیک بود و بر اساس راهنمای Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analysis (PRISMA) به انجام رسید (۱۱). در راستای هدف تحقیق، جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی Scientific Information Database, Magiran, Proquest (SID), ScienceDirect, CINAHL, Google Scholar و PubMed انجام شد و مقالات فارسی و انگلیسی در محدوده ۱۵ سال گذشته (۲۰۰۷-۲۰۲۲) در زمینه آموزش بالینی پرستاری و عوامل مؤثر بر استانداردهای آن در ایران مورد بررسی قرار گرفت. دلیل انتخاب این بازه زمانی برای پژوهش‌ها این بود که محققان قصد داشتند که علاوه بر جمع‌آوری اطلاعات به‌روز و جدید در مورد عوامل مؤثر بر استانداردهای آموزش بالینی در پرستاری، طیف گسترده‌ای از اطلاعات، عوامل، ارتباطات و تغییرات در مورد موضوع را مورد بررسی قرار دهند. علاوه بر این، انتخاب مقالات از دوره‌های مختلف زمانی می‌تواند تنوع اطلاعاتی را در مقالات مروری افزایش دهد و این تنوع به تحلیل گسترده‌تر و ارزیابی جامع‌تر موضوع کمک می‌کند. برای جستجوی مقالات مرتبط در پایگاه‌ها، ابتدا کلید واژه‌های مناسب از سرعنوان‌های موضوعی پزشکی (Medical Subject Headings یا MeSH) انتخاب و سپس جستجو با استفاده از کلید واژه‌های «آموزش بالینی پرستاری، دانشجوی پرستاری، مشکلات آموزش بالینی پرستاری، عوامل آموزش بالینی پرستاری، چالش‌های آموزش بالینی پرستاری، استانداردهای آموزش بالینی پرستاری» در فارسی و «Nursing students, Clinical nursing education, Clinical nursing education factors, Clinical nursing education, education problems, Clinical nursing education standards, challeges» در انگلیسی با استفاده از دو اپراتور AND و OR به مدت ۲۰ روز از تاریخ اول تا بیستم بهمن سال ۱۴۰۱ انجام گردید.

بر اساس معیارهای Patients, Intervention, Comparison, Outcomes (PICO)، ملاک‌های ورود به

مطالعه حاضر شامل زبان فارسی یا انگلیسی، نوع مقاله (توصیفی، کیفی، مروری و توصیفی-تحلیلی)، دسترسی به متن کامل، جمعیت مورد مطالعه (مربیان و دانشجویان پرستاری و پرستاران)، موضوع پژوهش (ارتباط مستقیم با آموزش بالینی)، محل انجام پژوهش (کشور ایران) و زمان انتشار مقاله (سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۲۲) بود. معیارهای خروج نیز زبان مقاله غیر از انگلیسی یا فارسی، نوع مقالات (غیر از مقالات توصیفی، کیفی، مروری و توصیفی-تحلیلی) از جمله مقالات مداخله‌ای، جلسات، نامه به سردبیر، عدم دسترسی به متن مقالات، عدم وجود دانشجویان یا دانش‌آموختگان پرستاری در نمونه‌های مورد بررسی، عدم ارتباط موضوع پژوهش با اهداف تحقیق حاضر (عوامل مؤثر بر استانداردهای آموزش بالینی در پرستاری) مانند مطالعات در مورد آموزش تئوری در پرستاری، انجام پژوهش در سایر کشورها و انتشار مقاله خارج از بازه زمانی مورد نظر (سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۲۲) در نظر گرفته شد. کلیه مقالات جستجو شده توسط دو پژوهشگر مورد بررسی قرار گرفتند و هرگونه اختلاف نظر از طریق گفتگو میان آن‌ها و با در نظر گرفتن اهداف پژوهش حل و فصل شد.

فرایند انتخاب مقاله بر اساس پروتکل زیر انجام شد:

جستجوی مقالات (عناوین با خلاصه یا بدون خلاصه)

بررسی ارتباط چکیده مقاله با اهداف مطالعه

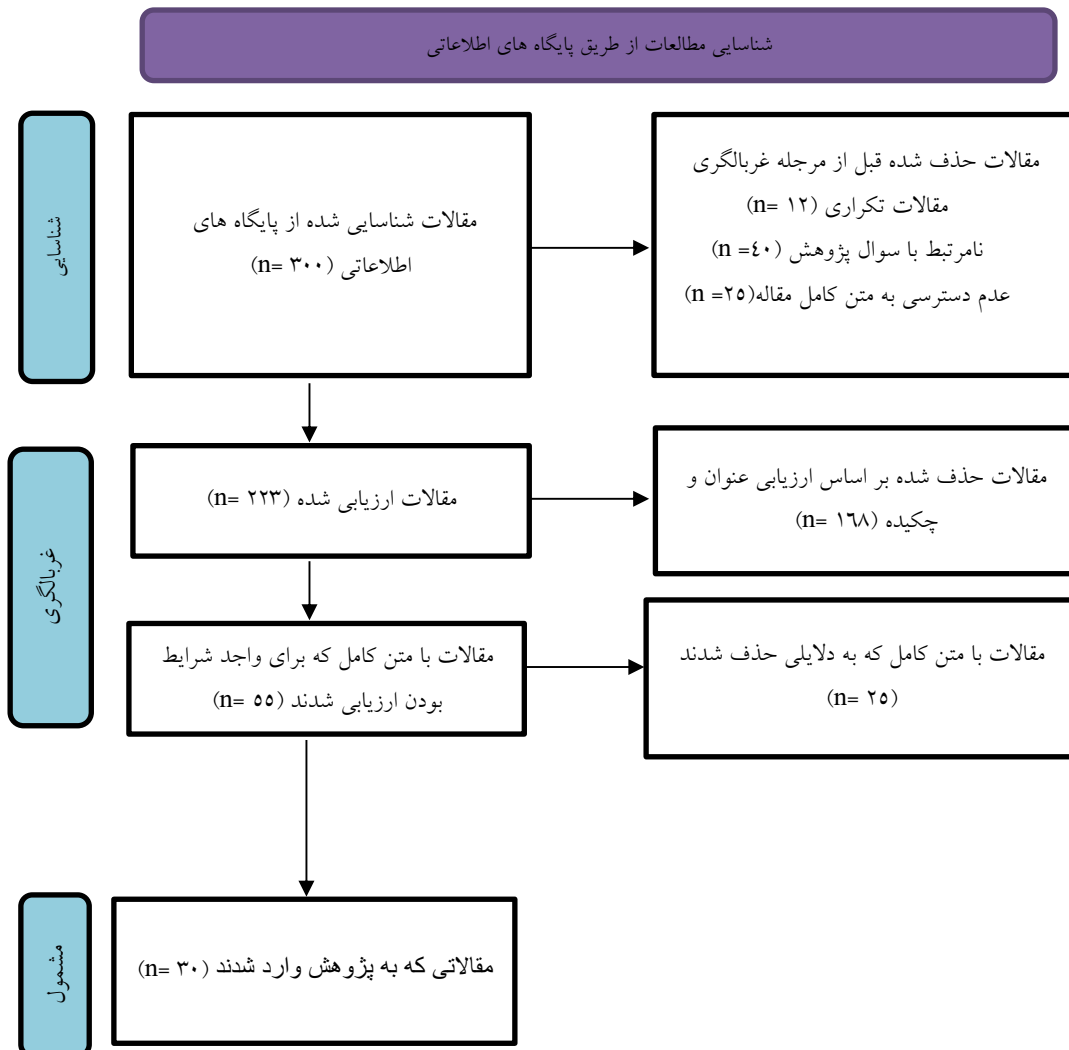
بررسی متن کامل مقاله و بررسی ارتباط آن با اهداف مطالعه

غربالگری اصلی (از لحاظ حجم نمونه، سال مطالعه، رشته مرتبط، حوزه مورد مطالعه، کیفیت و متدولوژی طرح مطالعات به دست آمده توسط دو پژوهشگر)

ارزیابی تفصیلی توسط دو پژوهشگر به صورت مستقل و بر طبق چکلیست مربوط به متدولوژی هر پژوهش [چکلیست Strengthening the Reporting of Observational Studies in Epidemiology Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ) برای تحقیقات کیفی و چکلیست PRISMA برای مطالعات مروری] صورت گرفت و پژوهش‌هایی که کمتر از ۸۰ درصد نمره این چکلیست‌ها را

در پژوهش حاضر، داده‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. دو محقق به طور مستقل نتایج مقالات را استخراج و دسته‌بندی کردند و دقت داده‌ها از طریق بررسی مضاعف فرایند توسط پژوهشگر دیگر در تیم تحقیق مورد بررسی قرار گرفت. سپس اطلاعات جمع‌آوری شده از مقالات در جداول مربوطه سازماندهی گردید.

کسب می‌کردند، از مطالعه خارج شدند. پس از بررسی مقالات، در نهایت ۳۰ مقاله وارد پژوهش شد (شکل ۱). سپس داده‌های مورد نظر از مقالات واجد شرایط استخراج و در نرم‌افزار Excel ثبت گردید. داده‌های استخراج شده از مقالات شامل بخش‌های «نام نویسندگان، سال مطالعه، زبان مطالعه، نوع تحقیق، عنوان تحقیق، حجم نمونه و خلاصه نتایج» بود.

شکل ۱. فرایند انتخاب مطالعات بر اساس چکلیست (PRISMA) Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analysis

خلاصه‌ای ارائه شده است. لازم به ذکر است که مقالات مورد استفاده در پژوهش حاضر که شامل ۱۴ مقاله انگلیسی و ۱۶ مقاله فارسی می‌باشد، به ترتیب سال انتشار مرتب شده‌اند (جدول ۱).

یافته‌ها

نتایج به دست آمده از مطالعات گوناگون در زمینه عوامل مؤثر بر آموزش بالینی پرستاری در ایران که استانداردهای آموزش بالینی پرستاری نیز از آنها تأثیر می‌پذیرد، در جدول ۱ به صورت

جدول ۱. مطالعات مرتبط با عوامل مؤثر بر استانداردهای آموزش بالینی پرستاری در ایران

منابع	زبان	نوع مطالعه	عنوان	حجم نمونه	خلاصه نتایج
قدس‌بین و شفاخواه (۱۲)	فارسی	توصیفی	عوامل تسهیل‌کننده و بازدارنده یادگیری مهارت‌های بالینی از دید دانشجویان پرستاری سال سوم دانشکده پرستاری و مامایی حضرت فاطمه (س)	۵۴ نفر دانشجوی رشته پرستاری	عوامل تسهیل‌کننده: تجربیات مربیان، فراهم کردن محیط مناسب توسط مربیان عوامل بازدارنده: استرس در بخش، فضای نامناسب بخش، عدم حمایت دانشجو توسط کارکنان، تندخویی و عصبانی مزاجی کارکنان
یزدان‌خواه فرد و همکاران (۱۳)	فارسی	توصیفی	عوامل تنش‌زای آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بوشهر	۳۳۴ نفر دانشجوی رشته‌های پرستاری، مامایی، پزشکی و پیراپزشکی	حوزه‌های تنش‌زا: تجارب تحقیرآمیز، محیط آموزشی، تجربیات بالینی، احساسات ناخوشایند، ارتباطات بین فردی عوامل تنش‌زا: تذکر مربی در حضور کارکنان و پزشکان، عدم وجود امکانات رفاهی، مشاهده زجر کشیدن بیماران بدحال، نگرانی از انتقال بیماری و اگیردار، عدم حمایت مربی
برازپردنجانی و همکاران (۱۴)	فارسی	توصیفی	وضعیت آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی تهران	۲۵۰ نفر دانشجوی رشته‌های پرستاری و مامایی	نقاط قوت: حضور به‌موقع دانشجو و مربی، رعایت پیش‌نیاز دروس، برخورد خوب مربی، مربیان علاقمند، مربیان با سابقه نقاط ضعف: امکانات ناکافی، استفاده نکردن از وسایل کمک آموزشی، نامناسب بودن تعداد دانشجو در بخش، تعداد نامناسب بیمار برای موارد یادگیری، اهمیت ندادن به نظرات دانشجو در برنامه‌ریزی، عدم توانایی دانشجو در تصمیم‌گیری برای برنامه‌ریزی مراقبت از بیمار، عدم هماهنگی بین انتظارات کارکنان بخش و اهداف آموزشی، نداشتن کنفرانس بالینی هفتگی
طولابی و همکاران (۱۵)	فارسی	توصیفی	تناسب اهداف برنامه‌های آموزشی با نیازهای حرفه‌ای: دیدگاه دانش‌آموختگان دانشکده پرستاری و مامایی خرم‌آباد	۴۰۷ دانش‌آموخته پرستاری و مامایی	بیشترین عناصر مؤثر بر کیفیت برنامه‌های آموزشی: مربیان مجرب، امکانات آموزش، فضای مناسب، شیوه‌های تدریس، امکانات آموزشی دانشکده، منابع علمی موجود، امکانات تشخیصی درمانی بالینی، توجه به نظرات دانشجو، فضای مناسب دانشکده، نظم و مقررات
ابوطالبی و همکاران (۵)	فارسی	توصیفی	ارزیابی آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان دانشکده پرستاری دانشگاه علوم پزشکی اردبیل در سال ۱۳۸۸	۹۰ نفر دانشجوی رشته پرستاری	نقاط قوت آموزش بالینی: حضور به‌موقع دانشجویان، حضور به‌موقع مربیان، ارایه اهداف درس، در دسترس بودن مربیان، اطلاع دانشجو از نحوه ارزیابی، برخورد مناسب مربیان نقاط ضعف: کافی نبودن امکانات رفاهی، نبود امکانات کمک آموزشی، ناهماهنگی بین اهداف آموزشی و انتظار کارکنان بخش‌ها، ناهماهنگی دروس نظری و کارآموزی، عدم توانایی مربیان در کاهش استرس دانشجویان

پاکپور و همکاران (۱۶)	فارسی	توصیفی	درک دانشجویان پرستاری از وضعیت موجود محیط آموزش بالینی دانشگاه علوم پزشکی تهران	۲۱۷ دانشجوی رشته پرستاری	حیطه شخصیت‌دهی به دانشجو در محیط بالینی و استفاده از ابداعات آموزشی در آموزش بالینی دانشجویان به ترتیب بیشترین و کمترین نمره را داشت. دانشجویان، روابط انسانی در محیط آموزش بالینی را یکی از مهم‌ترین اولویت‌ها در کارآموزی‌های بالینی می‌دانستند.
مقرب و همکاران (۱۷)	فارسی	توصیفی-تحلیلی	عوامل مؤثر بر آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان و مربیان بالینی پرستاری (۹۰-۱۳۸۹)	۱۲۰ نفر دانشجوی رشته پرستاری و ۲۸ نفر مربی	بیشتر دانشجویان و مربیان وضعیت تجهیزات، امکانات تخصصی محیط بالینی و امور رفاهی را عالی ارزیابی نمودند. ۸۰ درصد دانشجویان عملکرد کارکنان پرستاری را نامطلوب و ۸۵ درصد مربیان آن را عالی ارزیابی کردند.
حیدری و همکاران (۱۸)	فارسی	توصیفی-تحلیلی	مشکلات آموزش بالینی دانشجویان پرستاری در محیط‌های بالینی	۷۵ نفر دانشجوی رشته پرستاری	بیشترین مشکلات آموزش بالینی: حیطه مرتبط با مربی: عدم حمایت مربیان از دانشجویان حیطه مرتبط با فراگیران آموزش بالینی: مشخص نبودن شرح وظایف دانشجو و انتظارات حیطه مرتبط با محیط بالینی عدم وجود امکانات رفاهی و آموزش در بخش‌های بالینی حیطه مرتبط با برنامه آموزشی: عدم وجود برنامه مدون آموزشی جهت آموزش بالینی حیطه مرتبط با ارزشیابی بالین: عدم وجود الگوی مشخص جهت ارزشیابی بالینی حیطه مرتبط با بیمار: عدم همکاری و اعتماد بیماران به دانشجویان
رسولی و همکاران (۱۹)	فارسی	توصیفی	بررسی انتظارات دانشجویان پرستاری و مامایی ارومیه از مربی و عوامل استرس‌زای درک شده در طول آموزش بالینی و تئوری در سال ۱۳۹۲	۲۱۰ نفر دانشجوی رشته‌های پرستاری و مامایی	انتظارات: نشان دادن درک و همدلی توسط مربیان و برقراری ارتباط خوب با دانشجویان عوامل استرس‌زا: هشدارهای خشن مربیان در طول دوره، عدم اطمینان به نفس در مورد اجرای پروسه‌های مراقبتی، رفتار بد پرستاران، پزشکان و بیماران
رفیعی و همکاران (۲۰)	انگلیسی	کیفی	مشکلات و چالش‌های ارزشیابی بالینی دانشجویان پرستاری: یک مطالعه کیفی	۴۰ نفر دانشجوی رشته پرستاری و ۸ نفر مربی	مضامین اصلی: روش نامناسب ارزیابی بالینی، مشکلات فرایند ارزیابی بالینی، مشکلات مربوط به مربیان بالینی، برنامه‌ریزی نامناسب آموزش بالینی، کاستی‌های سازمانی
کرمانسراوی و همکاران (۲۱)	انگلیسی	کیفی	دیدگاه دانشجویان پرستاری از کیفیت آموزش پرستاری: یک مطالعه کیفی	۴۰ نفر دانشجوی رشته پرستاری	سه مضمون اصلی: آموزش نظری (روش تدریس، محتوای آموزشی، ویژگی‌های مدرس)، آموزش بالینی (نقص برنامه‌ریزی آموزشی، نقص محیط آموزشی و ویژگی‌های مربی)، شکاف بین آموزش نظری و آموزش بالینی (کاربرد تئوری در عمل، رعایت اصول علمی در عمل)

حیدری و نوروژاده (۲۲)	انگلیسی	کیفی	دیدگاه دانشجویان پرستاری در مورد آموزش بالینی	۱۵۰ نفر دانشجوی رشته پرستاری	نتایج مطالعه در حوزه‌های آموزش بالینی اهداف و برنامه‌های درسی: بیشترین امتیاز مربوط به مربی بالینی و کمترین امتیاز در مورد محیط بالینی بود. حوزه اهداف آموزشی بالینی: بیشترین امتیاز مربوط به ارائه شرح وظایف به دانشجو و ارائه اهداف آموزش بالینی در روز اول آموزش و کمترین امتیاز مربوط به هماهنگی بین اهداف آموزشی و انتظارات کارکنان از دانش آموزان بود. حوزه مربی بالینی: ۵۳/۷۹ درصد پاسخ‌ها مثبت بود و این نشان دهنده نظر موافق بیشتری در مورد مربی بالینی بود. ۱۸/۵ درصد نیز دیدگاه منفی داشتند. حوزه تعامل با دانشجویان: بیشترین امتیاز مربوط به تقویت اعتماد به نفس دانشجویان توسط مربی و کارکنان و کمترین امتیاز مربوط به توانمندسازی دانشجویان برای تصمیم‌گیری در برنامه‌ریزی مراقبت از بیمار بود.
باراز و همکاران (۲۳)	انگلیسی	کیفی	چالش‌های یادگیری دانشجویان پرستاری در محیط‌های بالینی: یک مطالعه کیفی در ایران	۱۸ نفر دانشجوی رشته پرستاری	چالش‌های یادگیری بالینی: صلاحیت ناکافی مربیان پرستاری، محیط آموزشی غیر حمایتی، محیط روانی-اجتماعی استرس‌زا، سنت‌گرایی در عملکرد بالینی، عدم دسترسی به تجربه مستقیم تکنیک‌های پرستاری
بیگدلی و همکاران (۲۴)	انگلیسی	توصیفی	محیط‌های یادگیری بالینی (واقعی و مورد انتظار): ادراک دانشجویان پرستاری دانشگاه علوم پزشکی ایران	۱۲۷ نفر دانشجوی رشته پرستاری	بیشترین میانگین تفاوت نمرات در فرم واقعی و ترجیحی در نوآوری و کمترین میانگین تفاوت در مقیاس مشارکت بود.
فرضی و همکاران (۲۵)	فارسی	کیفی	چالش‌های پیش روی آموزش پروسیجرهای پرستاری از دیدگاه دانشجویان پرستاری: یک مطالعه کیفی	۱۲ نفر دانشجوی رشته پرستاری	۵ طبقه اصلی شامل گذر از پراتیک تا بالین، تناقض بین آموزش و عملکرد، ترس‌ها، عملکرد مدرس بالینی و ویژگی‌های فراگیر بود.
شرفی و همکاران (۲۶)	انگلیسی	توصیفی - تحلیلی	بررسی هماهنگی آموزش نظری با آموزش بالینی دانشجویان پرستاری از دیدگاه مدرسان دانشکده پرستاری و مامایی مشهد	۹۰ نفر مربی	کفایت امکانات آموزشی در بیمارستان‌های آموزشی دانشگاه مشهد کمتر از حد متوسط بود. ۹۳ درصد از مربیان پرستاری معتقد بودند که ارتباط با کادر بیمارستان‌ها تأثیر زیادی بر همکاری آن‌ها دارد. کمترین تطابق مهارت با مدت زمان دوره آموزش بالینی در بخش‌های ویژه و اورژانس مشاهده شد.
پاک‌پور و همکاران (۲۷)	فارسی	توصیفی	رضایت دانشجویان پرستاری از محیط آموزش بالینی دانشگاه علوم پزشکی ایران	۱۲۷ نفر دانشجوی رشته پرستاری	بیشترین میانگین در ارزیابی وضعیت موجود محیط آموزش بالینی به حیطه شخصیت‌دهی به دانشجو در محیط بالینی و کمترین میانگین به حیطه استفاده از ابداعات آموزشی در آموزش بالینی تعلق داشت.

رضایی (۲۸)	انگلیسی	توصیفی - تحلیلی	کیفیت آموزش بالینی (یک مطالعه موردی از دیدگاه دانشجویان پرستاری و مامایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد فلاورجان)	۳۶۱ نفر دانشجوی رشته‌های پرستاری و مامایی	کیفیت آموزش در حیطه‌های برخورد با دانشجو، نظارت و ارزشیابی، اهداف و برنامه‌های آموزشی و عملکرد مربیان در سطح متوسط بود. حیطه محیط آموزشی در سطح ضعیفی قرار داشت. با افزایش ترم تحصیلی، نمرات کلی مقیاس و حیطه‌های پنج‌گانه مقیاس آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان کاهش یافت. ۳۳ درصد از دانشجویان از شیوه ارزشیابی در کارآموزی رضایت نداشتند. ۵۸ درصد از دانشجویان معتقد بودند که تعداد دانشجو متناسب با فضای فیزیکی بخش‌های آموزشی نیست. ۷۷ درصد از دانشجویان اعتقاد داشتند که کارکنان درمانی در حین آموزش بالینی همکاری مطلوبی با آنها ندارند.
جمشیدی و همکاران (۳)	انگلیسی	کیفی	چالش‌های دانشجویان پرستاری در محیط یادگیری بالینی: یک مطالعه کیفی	۱۷ نفر دانشجوی رشته پرستاری و ۳ نفر مربی	سه طبقه اصلی: ارتباطات ناکارآمد، آمادگی ناکافی، واکنش‌های احساسی
والی و همکاران (۲۹)	انگلیسی	توصیفی	دیدگاه دانشجویان پرستاری در مورد راهبردهای آموزشی مؤثر مربیان بالینی: یک مطالعه توصیفی	۱۵۰ نفر دانشجوی رشته‌های پرستاری و مامایی	مؤثرترین راهبردها: رفتار محترمانه با دانشجویان، مراجعان و همکاران، اشتیاق برای راهنمایی دانشجویان و مدیریت مشکلات آنها
آقایی و همکاران (۳۰)	فارسی	توصیفی	دیدگاه دانشجویان پرستاری در خصوص عناصر مؤثر بر آموزش بالین	۱۵۰ نفر دانشجوی رشته پرستاری	دانشجویان هر شش دانشکده مورد بررسی در تهران اهداف و برنامه‌های آموزشی را خوب ارزیابی کردند. دانشجویان حیطه مربی را به طور متوسط ارزیابی نمودند. وجود ضعف در حوزه‌های برخورد با دانشجو، محیط بالین و نظارت و ارزشیابی بود.
ترابی‌زاده و همکاران (۶)	فارسی	توصیفی - همبستگی	ارتباط رفتارهای آموزش بالینی مربیان با یادگیری دانشجویان پرستاری در دانشگاه علوم پزشکی شیراز	۱۲۸ نفر دانشجوی رشته پرستاری	حیطه توانایی تدریس از بیشترین اولویت و حیطه ارزشیابی از کمترین اولویت بر اثربخشی و یادگیری بالینی برخوردار بود. توانایی تدریس بیشتر تحت تأثیر ویژگی‌های شخصیتی و مهارت‌های تدریس مربیان بالینی قرار داشت (۶).
بذرافکن و نجفی کلیانی (۳۱)	انگلیسی	کیفی	تجارب دانشجویان پرستاری از آموزش بالینی: یک مطالعه کیفی	۱۶ نفر دانشجوی رشته پرستاری	از این مطالعه پنج مقوله اختلال در تئوری و عمل، ارتباطات متزلزل، برنامه ریزی ناکافی، رشد شخصی و حرفه‌ای پدید آمد.
فرضی و همکاران (۱)	انگلیسی	کیفی	بررسی چالش‌های آموزش بالینی در پرستاری و راهکارهای بهبود آن: یک مطالعه کیفی	۳۵ نفر دانشجوی رشته پرستاری و ۵ نفر مربی	دو مقوله اصلی: چالش‌های آموزش بالینی در پرستاری، راهبردهای بهبود آموزش بالینی پرستاری
جاسمی و همکاران (۳۲)	انگلیسی	کیفی	چالش‌های آموزش بالینی حرفه پرستاری در ایران: یک مطالعه کیفی	۹ نفر دانشجوی رشته پرستاری، ۳ نفر پرستار بالینی و ۲ نفر مربی	دو موضوع اصلی: ساختار آموزشی ناکارآمد و محیط عملکرد حرفه‌ای ناکارآمد

نحیفی کلیانی و همکاران (۳۳)	انگلیسی	کیفی	دانشجویان پرستاری چگونه محیط یادگیری بالینی را تجربه می‌کنند و به تجربیات خود پاسخ می‌دهند؟: یک مطالعه کیفی	۱۹ نفر دانشجوی رشته پرستاری، ۴ نفر مربی و ۳ نفر پرستار بالینی	مشکلات تجربه شده در محیط آموزش بالینی: زمینه آموزشی ناکارآمد، مربیان ناکارآمد، ناتوانی مربیان در ارائه آموزش مؤثر، برنامه‌ریزی آموزشی نامطلوب، عدم مطابقت برنامه‌های آموزشی با نیازها و توقعات دانشجویان، محیط بالینی نامناسب
خدمتی‌زارع و همکاران (۳۴)	فارسی	توصیفی	وضعیت آموزش بالینی و عوامل مؤثر بر آموزش بالینی اثربخش از دیدگاه دانشجویان کارشناسی پرستاری دانشگاه علوم پزشکی البرز	۱۵۵ نفر دانشجوی رشته پرستاری	مؤثرترین عوامل: خصوصیات فردی فراگیر، خصوصیات فردی مدرس بالینی، شرایط محیط بالینی، برنامه‌ریزی آموزشی و ارزشیابی بالینی
مرتضوی و همکاران (۳۵)	فارسی	توصیفی	عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش بالینی از دیدگاه معلمان و فراگیران بیمارستان‌های ساوه	۱۹۸ نفر دانشجوی رشته‌های پرستاری و پیراپزشکی	مهم‌ترین عوامل مؤثر: بهبود فرایندهای آموزشی، نتایج و پیامدهای بهبود فرایند آموزشی، کمبود نیروی انسانی متخصص، کمبودهای فضا و امکانات و تجهیزات، ارزیابی صحیح آموزشی
رضاخانی و مقدم و همکاران (۳۶)	انگلیسی	کیفی	چالش‌های پیش روی دانشجویان پرستاری برای کار با پرسنل پرستاری: یک مطالعه کیفی	۲۰ نفر دانشجوی رشته پرستاری	چالش‌های یادگیری: هنجارهای اجتماعی نامناسب، جو سازمانی نامناسب، منابع ناکافی
شجاع و همکاران (۷)	فارسی	مروری	چالش‌های آموزش بالینی دانشجویان کارشناسی پرستاری در ایران: یک مطالعه مروری	۲۳ مقاله	چالش‌های آموزش بالینی: تسلط ناکافی مربیان در بخش‌های بالینی، آمادگی ناکافی دانشجو برای ورود به کارآموزی، عدم حمایت کارکنان از دانشجویان، عدم وجود برنامه مدون آموزشی برای آموزش بالینی، عدم وجود الگوی مشخص جهت ارزشیابی بالینی، عدم همکاری و اعتماد بیماران به دانشجویان

و بیمارستان (کوتاه بودن دوره پراتیک قبل از ورود به بیمارستان، وقفه زمانی زیاد بین پراتیک و ورود به محیط بیمارستان) (۹ مقاله)» بود. در حیطه ساختار آموزش نیز ۱۰ مورد ذکر گردید و مهم‌ترین آن‌ها «تعاملات (روابط مربی و دانشجو، روابط دانشجو و مربی با کارکنان بیمارستان) (۱۴ مقاله)، محیط و امکانات آموزشی (۱۳ مقاله) و ویژگی‌های فردی دانشجویان (نگرش، ترس، اعتماد به نفس) (۱۰ مقاله)» بود. حیطه فرایند آموزش نیز شامل ۱۲ عامل مرتبط تأثیرگذار بر آموزش بالینی پرستاری بود که مهم‌ترین آن‌ها «تسلط مربی بر محتوای آموزشی و عملکرد بالینی مناسب (۹ مقاله) و برخورد محترمانه مربی با دانشجویان (۹ مقاله)» بود.

در پژوهش حاضر عوامل مؤثر بر استانداردهای آموزش بالینی پرستاری به چند حیطه اصلی و فرعی و به ترتیب اولویت تقسیم‌بندی شدند. سه حیطه اصلی شامل «اهداف و برنامه‌ریزی آموزش، فرایند آموزش و ساختار آموزش» می‌باشد که هر کدام حیطه‌های فرعی مربوط به خود را دارند و در جدول ۲ به ترتیب میزان تکرار و اهمیت آن‌ها در مطالعات پیشین اولویت‌بندی شده است. در حیطه اهداف و برنامه‌ریزی آموزش، ۹ عامل تأثیرگذار بر آموزش بالینی پرستاری در تحقیقات مورد بررسی ذکر شده بود که مهم‌ترین آن‌ها به ترتیب شامل «وجود برنامه مدون آموزشی جهت آموزش بالین (۱۳ مقاله)، وجود الگوی مشخص برای نظارت و ارزشیابی (۹ مقاله) و هماهنگی آموزش بالینی دانشگاه

جدول ۲. مهم‌ترین عوامل مؤثر بر استانداردهای آموزش بالینی پرستاری در ایران

اهداف و برنامه‌ریزی آموزش	ساختار آموزش	فرایند آموزش
وجود برنامه مدون آموزشی جهت آموزش بالین و وجود الگوی مشخص برای نظارت و ارزشیابی هماهنگی آموزش بالینی دانشگاه و بیمارستان (کسب مهارت‌های بالینی لازم در پراتیک، کوتاه بودن دوره پراتیک قبل از ورود به بیمارستان، وقفه زمانی زیاد بین پراتیک و ورود به محیط بیمارستان)	تعاملات (روابط مربی و دانشجو، روابط دانشجو و مربی با کارکنان بیمارستان) محیط و امکانات آموزشی ویژگی‌های فردی دانشجویان (ترس‌ها، نگرش، اعتماد به نفس و...) به کارگیری مربیان ماهر و باتجربه عوامل استرس‌زای محیطی (تندخوبی کادر درمان، عدم اعتماد و همکاری بیماران با دانشجویان، حضور همراهی بر بالین بیماران)	تسلط مربی بر محتوای آموزشی و عملکرد بالینی مناسب برخورد محترمانه مربی با دانشجویان همکاری کارکنان با دانشجویان توانمندسازی و مشارکت دادن دانشجویان در فعالیت‌های بالینی حمایت مربی از دانشجویان در محیط بالینی مشخص بودن شرح وظایف دانشجویان وقت‌شناسی و حضور به‌موقع مربیان و دانشجویان در دسترس بودن مربی همکاری بیماران با دانشجویان برگزاری کنفرانس‌های بالینی استفاده از شیوه‌های تدریس مناسب توجه به حقوق و نیاز بیماران
ارایه اهداف درسی و نحوه ارزشیابی به دانشجویان توجه به نظرات دانشجویان در زمینه برنامه آموزشی استفاده از ابداعات آموزشی ارتقای کیفیت آموزش	تعهد و انگیزه مربیان و دانشجویان تعداد کافی کارکنان پرستاری و تعهد کافی آن‌ها تناسب تعداد دانشجویان با محیط بالینی سنوات تحصیلی دانشجویان وجود نظم و مقررات در آموزش بالینی	

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه مرور سیستماتیک حاضر با هدف تعیین عوامل مؤثر بر استانداردهای آموزش بالینی پرستاری در ایران انجام شد و عوامل مؤثر بر استانداردهای آموزش بالینی پرستاری در سه حیطه کلی «اهداف و برنامه‌ریزی آموزش، ساختار آموزش و فرایند آموزش» تقسیم‌بندی گردید. مهم‌ترین موارد در حیطه اهداف و برنامه‌ریزی آموزش، وجود برنامه مدون آموزشی جهت آموزش بالین، وجود الگوی مشخص برای نظارت و ارزشیابی و هماهنگی آموزش بالینی دانشگاه و بیمارستان بود. در حیطه ساختار آموزش نیز مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار شامل تعاملات (روابط مربی و دانشجو، روابط دانشجو و مربی با کارکنان بیمارستان) و محیط و امکانات آموزشی بود. در حیطه فرایند آموزش نیز تسلط مربی بر محتوای آموزشی و عملکرد بالینی مناسب و برخورد محترمانه مربی با

دانشجویان، از جمله اساسی‌ترین موارد تأثیرگذار بر استانداردهای آموزش بالینی پرستاری به شمار می‌رود. در پژوهش حاضر، مهم‌ترین عامل در حیطه اهداف و برنامه‌ریزی آموزش، مربوط به وجود یک برنامه آموزشی مدون جهت آموزش بالین بود. برنامه‌ها و روش‌های برنامه‌ریزی آموزشی در چگونگی و عمق آموزش بالینی و تأثیرپذیری کادرهای تحت آموزش تأثیرگذار است و به فرایند توسعه و بالندگی آموزش بالینی کمک می‌نماید (۳۷). در مطالعه دلارام نیز اهداف و برنامه‌های آموزشی از مهم‌ترین نقاط قوت آموزش بالینی بود (۳۸). از آنجایی که آموزش بالینی آموزشی مبتنی بر عمل می‌باشد، نیازمند برنامه‌ریزی آموزشی دقیق و منسجم است تا فرصت توسعه مهارت‌های بالینی را به دانشجویان بدهد. بنابراین، آموزش بالینی بدون برنامه‌ریزی دقیق و صحیح ناموفق خواهد بود (۳۷).

بالا به منظور افزایش انگیزه و علاقه دانشجویان به سمت آموزش بالینی و حل چالش‌های موجود مفید است (۳۲). همچنین، آموزش مهارت‌های ارتباطی به دانشجویان با تأکید بر تفاوت کلاس درس و محیط بالین، می‌تواند بسیار کمک‌کننده باشد (۷). از دیگر عوامل تأثیرگذار می‌توان به اهمیت محیط و امکانات آموزش بالینی اشاره کرد که در تحقیقات متعددی به آن اشاره شده است. برخی پژوهش‌ها نشان از نارضایتی دانشجویان از امکانات آموزشی دارد. از مهم‌ترین مشکلات آموزش بالینی در مطالعات ابوطالبی و همکاران (۵) و رضاخانی مقدم و همکاران (۳۶) می‌توان به کمبود امکانات رفاهی و آموزشی برای دانشجویان اشاره کرد. فضای مناسب و امکانات لازم برای انجام پروسیجرهای مراقبتی و داشتن امنیت فیزیکی و محیطی یکی از پیش‌شرط‌های مهم و تأثیرگذار در امر آموزش بالینی است که باید توسط مؤسسات آموزشی و با توجه به استانداردهای موجود فراهم گردد. همچنین، تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد که توجه به تجهیزات و امکانات، توجه ویژه‌ای را می‌طلبد (۴۶).

در پژوهش حاضر، مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر استانداردهای آموزش بالینی پرستاری در حیطه فرایند آموزش، مربوط به ویژگی‌های مربیان آموزشی است. مربی پرستاری مهم‌ترین عامل و الگو در امر یادگیری می‌باشد و می‌تواند با شناخت دقیق حرفه خود، نقش مهمی در امر آموزش دانشجویان ایفا کند و باعث پرورش اعتماد به نفس و عزت نفس آنان شود (۴۷). ارتقای عملکرد مربیان بالینی، به متناسب‌سازی اصول تدریس با اصول یادگیری نیاز دارد. لازم به ذکر است که چون دانشجویان همواره از کیفیت پایین فرایند تدریس ناراضی هستند، باید اهمیت آموزش، کیفیت بالای کار مربیان جدید، رشد حرفه‌ای مستمر آنان، بررسی دقیق تدریس استادان و به کارگیری مدیرانی که استراتژی‌های مدیریتی را به طور اثربخش تغییر دهند، مورد تأکید قرار گیرد (۴۸). علاوه بر این، برخورد نامناسب مربیان می‌تواند باعث کاهش اعتماد به نفس و انگیزه دانشجویان شود (۴۹). با توجه به مواردی که ذکر شد، توجه برنامه‌ریزان آموزشی به نقش آموزشی مربیان بالینی، افزایش مشاور جهت نظارت بر فعالیت

وجود یک الگوی مشخص برای نظارت و ارزشیابی، یکی دیگر از عوامل مهم تأثیرگذار در حیطه اهداف و برنامه‌ریزی آموزشی بود. از جمله چالش‌های ارزشیابی بالینی می‌توان به یکسان نبودن فرایند ارزشیابی، استفاده نکردن از سیستم‌های ارزشیابی نوین، نقص در ارزشیابی عینی و ثبات نداشتن ابزارهای به کار گرفته شده اشاره کرد (۳۹). انجام ارزشیابی بر انگیزش تأثیر دارد و به ویژه می‌تواند تمایل فراگیران به قبول مسئولیت برای یادگیری، پیشرفت مستقل و نمایش گذاشتن انگیزش مداوم در یادگیری را تحت تأثیر قرار دهد (۴۰). بنابراین، ارزشیابی عامل اصلی در برقراری هدف نهایی است که شخص از انجام یک تکلیف در نظر دارد (۴۱).

هماهنگی بین آموزش بالینی دانشگاه با آموزش بالینی در بیمارستان نیز یکی از عوامل مهم تأثیرگذار بر استانداردهای آموزش بالینی پرستاری در ایران می‌باشد. یکی از رسالت‌های مهم دانشکده پرستاری، تربیت نیروی انسانی متخصص و کارآمد می‌باشد. دانشجویان رشته پرستاری باید قبل از ورود به محیط بالینی واقعی، آموزش‌های لازم و کافی را در دانشکده دریافت کرده و به شیوه مناسبی مورد ارزشیابی قرار گرفته باشند (۲۵). تحقیقات گذشته نیز مناسب بودن محیط آموزشی از نظر امکانات و وسایل لازم، زمان و فرصت کافی برای تکرار مهارت‌های بالینی و همچنین، وجود فاصله زمانی معقول بین یادگیری مهارت‌های بالینی در پراتیک و محیط بالینی را جهت آموزش بالینی مؤثر ضروری دانستند (۴۳، ۴۲، ۲۵).

یکی دیگر از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر استانداردهای آموزش بالینی پرستاری در ایران، تعاملات شامل روابط مربی و دانشجو و همچنین، روابط دانشجو و مربی با کارکنان بیمارستان است. در پژوهش جهانپور و همکاران نیز از ارتباطات بین فردی مربیان به عنوان یکی از مضامین اصلی اثرگذار بر آموزش بالینی ذکر شد (۴۴). در مطالعه مریدی و خالدی نیز مهم‌ترین عامل تسهیل‌کننده یادگیری در مهارت‌های بالینی دانشجویان کارآموزی در عرصه، مربوط به حیطه ارتباط بین مربی و دانشجو بود (۴۵). در این زمینه می‌توان گفت که استفاده از مربیان توانمند با مهارت‌های ارتباطی

منجر به افزایش انگیزه دانشجویان پرستاری و بهبود استانداردهای آموزش بالینی پرستاری شود.

سپاسگزاری

بدین وسیله از تمامی نویسندگان که در پژوهش حاضر از مقالات آنها استفاده شد، به جهت تلاش و زحماتشان در جمع‌آوری این داده‌های ارزشمند، تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

تضاد منافع

نویسندگان اظهار می‌نمایند که در مورد مطالعه حاضر هیچ‌گونه تضاد منافی ندارند.

حمایت مالی

هیچ‌گونه حمایت مالی از هیچی منبعی دریافت نشد.

ملاحظات اخلاقی

در کلیه مراحل انجام پژوهش حاضر از جمله انتخاب هدف مطالعه، انتخاب و نقد و بررسی مقالات و تجزیه و تحلیل نتایج کلیه اصول اخلاقی رعایت گردید و پژوهشگران هیچ‌گونه سوگیری در انتخاب و یا نقد مقالات مورد استفاده نداشتند. همچنین، نتایج مطالعات مورد بررسی به صورت شفاف و بدون سوگیری و دخل و تصرف پژوهشگران گزارش شد.

مربیان و دانشجویان و همچنین، ارتقای انگیزه در مربیان جهت ارایه آموزش بالینی مؤثرتر در جهت ارتقای کیفیت آموزش بالینی بسیار مهم است.

از محدودیت‌های مطالعه حاضر می‌توان به این نکته اشاره کرد که عوامل مؤثر بر استانداردهای آموزش بالینی پرستاری تنها از دید دانشجویان و مربیان بالینی پرستاری مورد بررسی قرار گرفت. همچنین، به دلیل عدم امکان دسترسی به متن کامل بعضی از مقالات، ممکن است بعضی از عوامل مؤثر بر استانداردهای آموزش بالینی پرستاری در این تحقیق مورد بررسی قرار نگرفته باشد.

نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج پژوهش حاضر، می‌توان گفت که اقدامات کلیدی برای کمک به بهبود آموزش بالینی پرستاری و استانداردهای آن شامل تهیه برنامه مدون آموزشی جهت آموزش بالینی و بهبود عملکرد و مهارت مربیان برای آموزش دانشجویان پرستاری است. همچنین، وجود یک الگوی مشخص برای نظارت و ارزیابی دانشجویان و استفاده از یک سیستم ارزشیابی نوین توسط مربیان، می‌تواند تأثیر بسزایی در بهبود یادگیری دانشجویان پرستاری داشته باشد. علاوه بر این، اندیشیدن راهکارهایی برای افزایش همکاری و بهبود تعاملات بین کارکنان پرستاری و دانشجویان پرستاری و ایجاد محیط یادگیری مناسب، می‌تواند

References

- Farzi S, Shahriari M, Farzi S. Exploring the challenges of clinical education in nursing and strategies to improve it: A qualitative study. *J Educ Health Promot.* 2018 Sep 14;7:115. doi: 10.4103/jehp.jehp_169_17. [PMID: 30271800] [PMCID: PMC6149127]
- Rafati F, Nouhi E, Sabzehvari S, Dehghan-Nayyeri N. Iranian nursing students' experience of stressors in their first clinical experience. *J Prof Nurs.* 2017 May-Jun;33(3):250-257. doi: 10.1016/j.profnurs.2016.09.003. [PMID: 28577818]
- Jamshidi N, Molazem Z, Sharif F, Torabizadeh C, Najafi Kalyani M. The challenges of nursing students in the clinical learning environment: A qualitative study. *ScientificWorldJournal.* 2016;2016:1846178. doi: 10.1155/2016/1846178. [PMID: 27366787] [PMCID: PMC4913003]
- Habibi H, Khaghanizade M, Mahmoodi H, Ebadi A. Comparison of the effects of modern assessment methods (DOPS and Mini-CEX) with traditional method on nursing students' clinical skills: A randomized trial. *Iran J Med Educ.* 2013;13(5): 364-72. [In Persian]
- Abotalebi G, Vosoghi N, Sajadi A, Akbary M. Evaluation of clinical education from the perspective of nursing students of Ardabil University of Medical Science in 2009. *Journal of health.* 2010;1(1):31-7. [In Persian]
- Torabizadeh C, Hoseini F, Parvane A, Yazdanbakhsh Z. The Relationship between Educators' Clinical Behavior and Nursing Students' Learning in Shiraz University of Medical Sciences in 2015. *Iran Journal of Nursing.* 2017; 30(109): 10-22. [In Persian]
- Shoja M, Arsalani N, Rasouli P, Babnataj R, Shirozhan S, Fallahi-Khoshknab M. Challenges of

- clinical education for Iranian undergraduate nursing students: A review of the literature. *Iranian Journal of Systematic Review in Medical Sciences*. 2020;1(3):46-60. [In Persian]
8. Mosadeghrad AM. Factors influencing healthcare service quality. *Int J Health Policy Manag*. 2014 Jul 26;3(2):77-89. doi: 10.15171/ijhpm.2014.65. [PMID: 25114946] [PMCID: PMC4122083]
 9. Lau S, Ang E, Samarasekera D, Shorey S. Development of undergraduate nursing entrustable professional activities to enhance clinical care and practice. *Nurse Educ Today*. 2020 Apr;87:104347. doi: 10.1016/j.nedt.2020.104347. [PMID: 32004948]
 10. Naseri N, Salehi S, Khalifehzadeh A, Yousefy A. Developing Clinical Nursing Education Standards in Iran Based on International Standards. *Iranian Journal of Medical Education*. 2010; 10(1): 71-81. [In Persian]
 11. Page MJ, McKenzie JE, Bossuyt PM, Boutron I, Hoffmann T, Mulrow C, et al. The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *Rev Esp Cardiol (Engl Ed)*. 2021 Sep;74(9):790-799. doi: 10.1016/j.rec.2021.07.010. [PMID: 34446261]
 12. Ghodsbin F, Shafakhah M. Facilitating and preventing factors in learning clinical skills from the viewpoints of the third year students of Fatemeh school of nursing and midwifery. *Iran J Med Educ*. 2008;7(2):343-52. [In Persian]
 13. Yazdankha Fard M, Pouladi S, Kamali F, Zahmatkeshan N, Mirzaie K, Akaberian S, et al. The stressing factors in clinical education: the viewpoints of students. *Iran J Med Educ*. 2009; 8(2): 341-50.
 14. Borazpardenjani S, Freydounimoghadam M, Lourizadeh M. The state of clinical education from the perspective of students of the School of Nursing and Midwifery, Tehran University of Medical Sciences. *Strides Dev Med Educ*. 2009;5(2): 102-12. [In Persian]
 15. Toulabi T, Janani F, Mohammadi E. The Appropriateness of Educational Programs' Objectives for Professional Needs: The Viewpoints of Khorramabad School of Nursing and Midwifery Graduates. *Iran J Med Educ*. 2009;8(2): 263-73. [In Persian]
 16. Pakpour V, Mehrdad N, Shekarabi R, Salimi S. Nursing Students' Perceptions Regarding Their Educational Environment of Tehran University of Medical Sciences. *Zanjan Journal of Education Development in Medical Sciences*. 2010;3(5): 16-24. [In Persian]
 17. Mogharab M, Khazaei T, Amuzeshi Z, Soruri M, Sharifzadeh GR. Assessing clinical training fields from the perspective of nursing students and instructors in 2010-2011. *Modern Care Journal*. 2011;8(2): 94-9. [In Persian]
 18. Heidari M, Shahbazi S, Sheikhi R, Heidari K. Nursing Students' viewpoints about Problems of Clinical education. *Journal of Health and Care*. 2012;13(1):18-23. [In Persian]
 19. Rasouli D, Zareie F, Safaie Z, Haji nejad M, Rokhafrooz D. Survey of students' expectations of instructor and perceived stressors during clinical and theoretical education at Urmia Nursing and Midwifery faculty in 2013. *Educational Development of Judishapur*. 2015;6(2):166-74. [In Persian]
 20. Rafiee G, Moattari M, Nikbakht A, Kojuri J, Mousavinasab M. Problems and challenges of nursing students' clinical evaluation: A qualitative study. *Iran J Nurs Midwifery Res*. 2014 Jan;19(1):41-9. [PMID: 24554959] [PMCID: PMC3917184]
 21. Kermansaravi F, Navidian A, Yaghoubinia F. Nursing students' views of nursing education quality: a qualitative study. *Glob J Health Sci*. 2015 Jan 13;7(2):351-9. doi: 10.5539/gjhs.v7n2p351. [PMID: 25716411] [PMCID: PMC4796347]
 22. Heidari M, Norouzadeh R. Nursing students' perspectives on clinical education. *J Adv Med Educ Prof*. 2015 Jan;3(1):39-43. [PMID: 25587554] [PMCID: PMC4291507]
 23. Baraz S, Memarian R, Vanaki Z. Learning challenges of nursing students in clinical environments: A qualitative study in Iran. *J Educ Health Promot*. 2015 Aug 6;4:52. doi: 10.4103/2277-9531.162345. [PMID: 26430679] [PMCID: PMC4579762]
 24. Bigdeli S, Pakpour V, Aalaa M, Shekarabi R, Sanjari M, Haghani H, et al. Clinical learning environments (actual and expected): perceptions of Iran University of Medical Sciences nursing students. *Med J Islam Repub Iran*. 2015 Feb 4;29:173. [PMID: 26034726] [PMCID: PMC4431426]
 25. Farzi S, Haghani F, Farzi S. The challenges of nursing procedures training from the perspective of nursing students: A qualitative study. *Strides Dev Med Educ*. 2016;12(5):745-52. [In Persian]
 26. Sharafi S, Chamanzari H, Pouresmail Z, Rajabpour M, Razi M. Evaluation of coordinate Theoretical training with clinical training in nursing students from the perspective of teachers of Nursing and Midwifery Mashhad. *Navid No*. 2016;19(62):33-40. doi: 10.22038/NNJ.2016.7410. [In Persian]
 27. Pakpour V, Mehrdad N, Salimi S, Moghadam M. Nursing Student Satisfaction From Iran University of Medical Sciences Clinical Learning Environment. *Educational Development of Judishapur*. 2015; 6(4): 356-63. [In Persian]

28. Rezaei B. Quality of clinical education (A case study in the viewpoints of nursing and midwifery students in Islamic Azad University, Falavarjan Branch). *Educ Strategy Med Sci* 2016; 9(2): 106-17. [In Persian]
29. Valiee S, Moridi G, Khaledi S, Garibi F. Nursing students' perspectives on clinical instructors' effective teaching strategies: A descriptive study. *Nurse Educ Pract*. 2016 Jan;16(1):258-62. doi: 10.1016/j.nepr.2015.09.009. [PMID: 26489603]
30. Aghai B, Norouzzade R, Abbasi M, Shojadavodi M. Nursing Students' Views Regarding Elements Effective on Clinical Education. *Nursing*. 2017;6(2): 19-24. doi: 10.21859/jne-06023. [In Persian]
31. Bazrafkan L, Najafi Kalyani M. Nursing students' experiences of clinical education: A qualitative study. *Invest Educ Enferm*. 2018 Sep;36(3). doi: 10.17533/udea.iee.v36n3e04. [PMID: 31083850]
32. Jasemi M, Whitehead B, Habibzadeh H, Zabihi RE, Rezaie SA. Challenges in the clinical education of the nursing profession in Iran: A qualitative study. *Nurse Educ Today*. 2018 Aug;67:21-26. doi: 10.1016/j.nedt.2018.04.010. [PMID: 29727826]
33. Najafi Kalyani M, Jamshidi N, Molazem Z, Torabizadeh C, Sharif F. How do nursing students experience the clinical learning environment and respond to their experiences? A qualitative study. *BMJ Open*. 2019 Jul 26;9(7):e028052. doi: 10.1136/bmjopen-2018-028052. [PMID: 31350243] [PMCID: PMC6661598]
34. Khedmatizare M, Aghabarary M, Norouzinia R, Moosavipour M. Clinical Education Status and Factors Affecting Effective Clinical Education from the Viewpoints of Nursing Students in Alborz University of Medical Sciences In the year 2020. *Journal of Nursing Education*. 2020;9(5):20-32.
35. Mortazavi S, Sharifirad G, Khoshgoftar Moghaddam A. Factors Affecting the Quality of Clinical Education from the Perspective of Teachers and Learners of Saveh Hospitals in 2019: A Descriptive Study. *Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences*. 2020;19(9):909-24. doi: 10.29252/jrums.19.9.909. [In Persian]
36. Rezakhani Moghaddam H, Aghamohammadi V, Jafari M, Absalan M, Nasiri K. Challenges faced by nursing students to work with nursing personnel: A qualitative study. *Adv Med Educ Pract*. 2020 Apr 22;11:313-319. doi: 10.2147/AMEP.S246901. [PMID: 32368170] [PMCID: PMC7183760]
37. Karimi Moneghi H, Shahidsales S, Moavenian F. Educational planning in clinical education, a review article. *Proceedings of the 2th International research conference in science and technology*; 2016 Mar 14; Istanbul, Turkey. 2016.
38. Delaram M. Clinical Education From The Viewpoints Of Nursing And Midwifery Students In Shahrekord University Of Medical Sciences. *Iran J Med Educ*. 2006; 6(2):129-35. [In Persian]
39. Pazargadi M, Ashktorab T, Alavimajd H, Khosravi S. Developing an Assessment Tool for Nursing Students' General Clinical Performance. *Iran J Med Educ*. 2013; 12 (11): 877-87. [In Persian]
40. ZakeriMoghadam M, Yazdanparast E, Hosseiny F, ChenariAhmadi. A Review of New Methods Assessment in Clinical Education of Medical Science Students. *Edu Strateg Med Sci*. 2020;14(3):92-102. [In Persian]
41. Moneghi H. Practical guide for evaluating medical students. 1nd ed. Mashhad: Mashhad University of Medical Sciences; 2011. [In Persian]
42. Abbaszade A, Borhani F, Sabzevari S. Nursing Teachers Perception of the Challenges of Clinical Education and Solutions. *Journal of Qualitative Research in Health Sciences*. 2013; 2(2): 134-45. [In Persian]
43. Jokar F, Haghani F. Nursing Clinical Education, The Challenges Facing: A Review Article. *Iran J Med Educ*. 2011; 10(5):1153-60. [In Persian]
44. Jahanpour F, Azodi P, Vahedparast H. Nursing students' perception of the learning experiences in neonatal intensive care units. *Interdisciplinary Journal of Virtual Learning in Medical Sciences*. 2012;3(2):17-23. [In Persian]
45. Moridi G, Khaledi S. The Survey of Facilitating and Inhibiting Factors of Clinical Education from the Perspective of Intern Nursing Students of Faculty of Nursing and Midwifery. *Scientific Journal of Nursing, Midwifery and Paramedical Faculty*. 2015;1(2):10-9. doi: 10.29252/sjnmp.1.2.10. [In Persian]
46. Mohammadi M, Shabani Z, Babolpur H, Allahyari I. Clinical education facilities from the point of view of Ardabil medical students. *Journal of Ardabil Nursing and Midwifery Faculty*. 2009;11:34-41. [In Persian]
47. Rassouli M, Zagheri Tafreshi M, Esmail M. Challenges in clinical nursing education in Iran and strategies. *Journal of Clinical Excellence*. 2014;2(1):11-22. [In Persian]
48. Sokhandani M. The viewpoint of nursing and midwifery students about characteristics of effective clinical instructors. *Interdisciplinary Journal of Virtual Learning in Medical Sciences*. 2012;3(1):31-40. [In Persian]
49. Najafi M, Sharif F, Moattari M, Jamshidi N, Karimi S. Decrease in motivation of nursing students: A qualitative study. *Iranian Journal of Nursing Research*. 2011; 6(21): 39-47. [In Persian]